

Die *Wie weet slaag ik in de dood* juist in 2004 het licht zag: „De Achttien Dooden”, het gedicht dat Jan Campert onsterfelijk maakte, was in 1944 de allereerste publicatie van De Bezige Bij.

„Een cel is maar twee meter lang / en nauw twee meter breed, / wel kleiner nog is het stuk grond / dat ik nu nog niet weet, / maar waar ik naamloos rusten zal” — duizenden schoolkinderen hebben geleerd dat Campert, die in het concentratiekamp Neuengamme stierf, deze regels schreef toen hij op zijn executie wachtte. Het is, hoe pijnlijk ook, Renders' grootste verdienste dat hij Campert als „verzetsheld” — een postume reputatie overigens, die de dichter niet bewust heeft nagestreefd — in *Wie weet slaag ik in de dood* van zijn voetstuk stoot. De biografie meldt namelijk niet alleen dat „De Achttien Dooden” niet in Neuengamme geschreven werd, maar weet bovendien aannemelijk te maken dat het geen verzetsdaad was die tot Camperts arrestatie leidde: de dichter hielp weliswaar joden om Nederland te ontvluchten, maar hij deed dat vooral omdat hij er goed aan verdiende. Kort na de verschijning van de biografie werd bovendien bekend dat Campert in Neuengamme hoogstwaarschijnlijk werd geliquideerd door het verzet, omdat hij in ruil voor privileges medegevangenen had verraden.

Jan Campert werd in 1902 geboren in Spijkenisse, nabij Rotterdam. Zijn vader, die dokter was, verhuisde in 1905 met zijn gezin naar het Zeeuwse Westkapelle. Het schilderachtige dorp dat aan drie kanten door de zee werd omspoeld, moet op de kleine Jan een onuitwisbare indruk gemaakt hebben: hij bleef er zijn leven lang regelmatig terugkeren en (in romans, gedichten en artikelen) over schrijven.

Zonder een diploma te hebben behaald, verliet Campert in 1920 de HBS om te gaan werken bij De Twentsche Bank in Amsterdam. De nieuwe vrienden die hij er opdeed, introduceerden hem in een kring van jonge idealisten die tot de intellectuele, politieke en literaire elite van Nederland zouden gaan behoren. Campert was al spoedig zelfverzekerd genoeg om de poëzie die hij schreef aan deze geestverwanten voor te leggen. Vanaf 1920 publiceerde hij regelmatig in het esoterische tijdschrift *Regeneratie*, en in 1922 debuteerde hij met de bundel *Refreinen* (samen met zijn vriend Hennie Scholte, die hij enkele jaren

Op 4 maart 2005 4
Slordig beheer kenmerkt Campert-biografie
Uitgeverij De Bezige Bij vierde in 2004 haar zestigjarige bestaan uitbundig, met tal van festiviteiten en jubileumuitgaven. Het is niet toevallig dat ook Hans Renders' Campert-biogra-

Huwelijksfoto van Jan Campert met zijn eerste vrouw Joekie Broedelet, 8 februari 1928. Ze scheidden op 19 februari 1932.

eerder tijdens een kamp voor idealistische jongeren had ontmoet).

In Amsterdam kwam niet alleen Camperts schrijftalent tot bloei, ook een andere in het oog lopende eigenschap ontwikkelde zich er razendsnel: de jonge dichter bleek licht ontvlambaar, en aan de reeks van meisjes en vrouwen die voor korte of langere tijd de ware waren, zou tot zijn dood geen einde meer komen. Gerda, Fifi, Gien, Enny, Bep, Emmy, Rie, Joekie — ze volgden elkaar in een steeds hoger tempo op. En hoewel hij met de actrice Joekie Broedelet een zoon kreeg, Remco (die eveneens dichter zou worden), voerde zijn rusteloze hart hem voort, naar de schrijfsters Clara Eggink en Willy Corsari onder anderen. Campert gedroeg zich, clichématig, als de provinciaal die in de grote stad is losgeslagen: hij dronk te veel, véél te veel, en ontliep steeds opnieuw zijn verantwoordelijkheden. Dat hij uit *Wie weet slaag ik in de dood* desondanks als een sympathieke avonturier naar voren komt, komt vooral doordat hij zich van zijn onvolkomenheden bewust was, zoals ook blijkt uit zijn autobiografie *Slordig beheer*.

Als hij zich, op zakelijk of amoureuus gebied, weer eens in de nesten had gewerkt, verbleef Campert vaak in Den Haag, waar zijn moeder zich na het overlijden van haar echtge-

noot gevestigd had. Den Haag was in die jaren een mondaine stad vol kunstenaars en ander onaangepast volk — een goede „uitvalsbasis” voor Campert, die er bij de bank de brui aan had gegeven en zich had voorgenomen voortaan van de pen te leven. Hij publiceerde aanvankelijk in literaire tijdschriften als *Boek en Kunst*, *Den Gulden Winckel* en *De Vrije Bladen* en kon later als literair journalist aan de slag bij het publiekstijdschrift *Panorama* en de Haagse kranten *De Nieuwsgier* en *De Nieuwbron*, waarin hij onder meer recensies en de dagelijkse column „Vuurvliegjes” schreef.

Dapperheid kan Campert daarbij onmogelijk worden ontzegd. Kort na Hitlers machts-overname in Duitsland schreef hij een gedicht over de literatuur die „entartet” was verklaard (Renders spreekt abusievelijk zowel van de „Ballade van de boekverbranding” als van „Ballade van de verbrande boeken”), dat hij in *De Nieuwe Eeuw* publiceerde en voor de VERA-radio voorlas. Hij beëindigde zijn medewerking aan bladen met fascistische sympathieën (hoewel niet aan alle) en schreef het verzetsgedicht „Rebel, mijn hart”, dat in 1942 in *Den Gulden Winckel* verscheen. Het gedicht dat hem in 1944 postuum beroemd zou maken, „De Achttien Dooden”, was al in 1941 totstandgekomen: Campert schreef het naar aanleiding van een krantenbericht over vijftien verzetsstrijders en drie februaristakers die door de nazi’s waren gearresteerd en op de Waalsdorpervlakte bij Scheveningen werden doodgeschoten.

„De Achttien Dooden” wordt in *Wie weet slaag ik in de dood* maar liefst vijf keer geciteerd — hoewel telkens, en zonder verantwoording, alleen de eerste twee strofen worden weergegeven, zodat de vraag zich opdringt of Renders zich bewust is geweest van het bestaan van de overige vijf strofen die ertoe behoren. Ook over de omstandigheden waarin het gedicht geschreven werd, laat Renders zijn lezers in onzekerheid. „Is het een minder mooi gedicht”, schrijft hij in zijn inleiding, „nu we weten dat de dichter het liggend in het bed van een echtgenote — misschien lag ze er wel naast — in de Amalia van Solmsstraat in Den Haag schreef en niet in een Duitse dodencel?” De lezers (we zijn dan pas op bladzijde 9 van de biografie) weten echter helemaal niets van een Haags bed en een ex-echtgenote! En Renders komt er ook niet meer op terug, waardoor in

het midden blijft of het hier een feit dan wel een suggestieve fantasie betreft.

Wie weet slaag ik in de dood bevat duizenden-één van dergelijke onregelmatigheden. Het meest in het oog lopen de vele, vele herhalingen. Zo lezen we bijvoorbeeld meerdere keren dat de vader van Jan Camperts jeugdvriend Adriaan Viruly de burgemeester was van Westkapelle, dat Camperts vader uit protest tegen de orthodoxe predikant in Westkapelle een nieuwe kerk oprichtte, dat Campert en andere HBS-leerlingen in Middelburg een kamer huurden bij mevrouw Boddaert, dat Campert de HBS niet afmaakte, dat Den Haag in de jaren twintig en dertig een kosmopolitische stad was, dat Campert een geheime relatie met Willy Corsari onderhield, dat zijn huwelijk met Joekie Broedelet in 1932 op de klippen liep, dat Campert lange tijd een epigoon was van dichtende tijdgenoten met meer talent, dat Campert het aanlegde met Clara Eggink toen Willy Corsari in het ziekenhuis lag, dat Campert een gedicht schreef over de boekverbrandingen in Duitsland, dat Jacques Bloem na zijn scheiding van Clara Eggink een etage bewoonde in het huis van Joekie Broedelet, dat Camperts roman *Wier* in het Deens vertaald werd, dat Campert geen bezoek mocht ontvangen toen hij na zijn arrestatie in het Huis van Bewaring verbleef en dat het verzetsgedicht „Rebel, mijn hart” door de uitgever uit de bundel *Sonnetten voor Cynara* was geweerd maar wel gepubliceerd werd in *Den Gulden Winckel*. Uit verscheidene gedichten en artikelen van Campert worden zelfs meermaals precies dezelfde regels geciteerd. Zulke herhalingen zijn lang niet allemaal terug te voeren op Hans Renders’ keuze voor een thematische, niet-chronologische opbouw van zijn biografie. Ze zijn het gevolg van slordigheid — of haastige spoed.

Is het al te gewaagd hier te beweren dat *Wie weet slaag ik in de dood* in zekere zin het slachtoffer is geworden van het jubileum van De Bezige Bij? Als Hans Renders er vier maanden langer aan had gewerkt, was het stellig een beter boek geworden en misschien zelfs een boek zonder open einde — maar dan had het de Bij-verjaardag net gemist.

Annette Portegies

HANS RENDERS, *Wie weet slaag ik in de dood. Biografie van Jan Campert*, Amsterdam, 2004, De Bezige Bij, 480 p.

loopt door tot in het heden en aan het slot werpen de auteurs vol vertrouwen een blik op de toekomst van het Nederlands. Met het oog op de doelgroep wordt geregeld veel meer expliciete informatie gegeven dan voor moedertaalsprekers nodig zou zijn, en er wordt ook rekening gehouden met het feit dat lezers andere voorkennis meebrengen en vaak ook vanuit een andere culturele achtergrond naar het Nederlands komen kijken.

De centrale focus ligt op de externe taalgeschiedenis. Dat wil zeggen dat de ontwikkeling van het Nederlands, de geschiedenis van de klanken, woorden en grammatica, de dialecten en de standaardtaal wordt geplaatst in de ruimere context van de politieke, maatschappelijke en culturele ontwikkelingen die zich hier in de Lage Landen hebben voorgedaan. De presentatie van de stof in de zeven hoofdstukken is hoofdzakelijk beschrijvend en chronologisch, vanaf het vroegste begin tot het heden en de voorzienbare toekomst. Achtereenvolgens wordt er in de hoofdstukken „Voorlopers en verwanten”, „Oudnederlands”, „Middelnederlands”, „Nieuwnederlands”, „Het Nederlands vandaag”, „Het Nederlands buiten Nederland en Vlaanderen” en „Staat en positie van het Nederlands aan het begin van de 21ste eeuw” zeer veel wetenswaardigs opgedist, met een goede balans in de behandeling van de twee hoofddelen waaruit het Nederlandse taalgebied bestaat, en eveneens een goed evenwicht tussen de oudere fasen van het Nederlands en de nieuwere en eigentijdse ontwikkelingen. Hoofdstuk 5 „Het Nederlands vandaag” (pp. 177-225) geeft een boeiend beeld van de veranderingen die er in en rond de Nederlandse standaardtaal gaande zijn, en met name van de groepstalen en taalvariëteiten die er tegenwoordig allemaal binnen de Nederlandse taalgemeenschap te vinden zijn. Daarbij wordt de vraag „Groeit het Nederlands van Noord en Zuid uit elkaar?” niet uit de weg gegaan, waarbij een divergentie wordt gesignaleerd die consequenties kan hebben voor de eenheid van het Nederlands.

Het boek is leerzaam en informatief, maar leest hier en daar toch ook wel als een compilatie die eenvoudig als de geldende feitenkennis aan de lezer wordt voortgezet. De feiten en grote lijnen die hier gepresenteerd worden, worden over het algemeen niet bevraagd of geproblematiseerd, of anderszins geplaatst in het

kader van een discipline waarin het gaat om onderzoek van taalhistorische problemen. In verband hiermee valt het op dat terwijl er allerlei soorten woordenboeken genoemd worden, de etymologische nu juist ontbreken. Van Marlies Philippa en Arend Quak wordt wel het boekje over runen genoemd, maar niet hun veel belangrijkere *Etymologisch Woordenboek van het Nederlands* dat ik hierboven heb gesignaleerd.

Interessant is weer wel dat in het hoofdstuk over het Nederlands buiten ons taalgebied korte stukjes te vinden zijn over achtereenvolgens Sri Lanka (Ceylon), Indonesië, de Nederlandse Antillen, Suriname, Noord-Amerika, Zuid-Afrika en Japan, waarbij me overigens opviel dat de toetreding van Suriname in december 2003 tot de Nederlandse Taalunie onvermeld blijft. In dit hoofdstuk wordt daarnaast terecht ook uitvoerig ingegaan op de wereldwijde belangstelling voor de studie Nederlands, en op het economische, culturele en historische belang hiervan.

Dit is allemaal nuttige basisinformatie, die bepaald in een lacune voorziet. Een punt van kritiek is wel dat bijvoorbeeld de Engelstalige student enkel wordt verwezen naar het boek *Dutch. A Linguistic History of the Low Countries* van Bruce Donaldson uit 1983. Het zou goed zijn om in een volgende druk ook in te gaan op werken als die van Philip Webber over *Pella Dutch* (1988), Theo Hermans' *The Flemish Movement* (1992), Kees Groeneboers *Gateway to the West* (1998) en Stephen Howes vergelijkend-historische studie *The Personal Pronouns in the Germanic Languages* (1996). Hetzelfde geldt voor de klassieke studie over de invloed van het Nederlands op de Engelse woordenschat van J.F. Bense (1926-1939).

Alles overziende hebben we hier een nuttig en bruikbaar boek, waarin de Nederlandse taalgeschiedenis op instructieve wijze toegankelijk wordt gemaakt, met consequente behandeling zowel van de culturele en politieke context als van de actuele dynamiek binnen het taalgebied.

Reinier Salverda

GUY JANSSENS & ANN MARYNISSEN, *Het Nederlands vroeger en nu*, Acco, Leuven/Voorburg, 2005, 276 p.

Noot

(1) Zie COR VAN BREE, „Het verband tussen struik en stronk. Een nieuw etymologisch woordenboek van het Nederlands”, in: *Ons Erfdeel*, jg. 48 (2005), nr. 1, pp. 245-257.